

שיתוף הציבור באחריות להתמודדות עם המגיפה – סקירה עולמית פרופ' יצחק אשכנזי – נכון ל-6.10.2020

בסקירה העולמית הנוכחית יינתן דגש לממשק המשולש שבין הציבור, המנהיגים ונגיף הקורונה. הסקירה מבוססת על דוחות, מחקרים וקולגות מהעולם העוסקים באופן אקטיבי בהתמודדות במגפת הקורונה. הדו"ח יתאר את הממשקים העיקריים שבין הציבור המנהיגים והנגיף. כול ממשק עוסק בעולם תוכן עצום, ובמגוון של התנסויות עולמיות. כדי לשמור על סקירה קצרה ואפקטיבית בחרתי בכול ראש פרק להציג תמצית בלבד.

הקדמה:

עייפות הציבור הוא מושג ידוע במדינות הנתונות למשברים ממושכים. העייפות נמדדת ונבדקת באופנים שונים, והיא נעה על פני ספקטרום רחב ועמוק בין אדישות (אֶפְתִּיָה) למתרחש ועד לפיתוח חוסן (אֶמְפְּתִיָה) למתרחש. העייפות הציבורית מתבטאת באובדן מוטיבציה כללי וספציפי לחומרת המתרחש, תוך קבלת הפְּעוּת המתחוללות בחוץ בצורה פסיבית ומבלי להרגיש חלק היכול להשפיע על מהלך האירועים.

סערת הקורונה שפלשה במהירות אגרסיבית לעולם בתחילת 2020, הובילה להתגייסות עצומה של הציבור, לאמון עמוק במנהיגים, ולמוטיבציה חריגה בהיענות לגזירות. את הגל הראשון חצו כול המדינות בהצלחה, גם אם המחיר הראשוני היה גבוה. ברם המנהיגים לא הכינו כלל את הציבור לגלים הבאים. רוב המנהיגים מיצו את כול האנרגיה הפנימית של הציבור בסבב הראשון, והובילו אותו תשוש מבחינה נפשית, כלכלית, חברתית ופסיכית – לגל הבא. הציבור התעייף מהאויב ומהמנהיגות. הציבור הבין שהדרך היחידה שתשמור על שפיותו היא באמצעות ירידה לעומקו של המרתף המוחי, לחיות את הרגע, לדאוג לסביבה הקרובה בלבד, להפגין פסיביות רלטיבית להנחיות, להפגין אקטיביות אך ורק בהטחת האשמות כלפי המנהיגות, ולהמתין עד חלוף זעם. הציבור מתחיל "להבין" שהוא מותקף על-ידי שני אויבים: גם הקורונה, וגם המנהיגות.

בעוד שהאויב האמיתי, וירוס הקורונה הוא **אויב אַסִימֶטְרִי** הפוגע בעיקר באוכלוסיות מסוימות, האויב שנולד, המנהיגות, הוא אויב סימטרי, הפוגע בכול האוכלוסיות בצורה שוויונית. כלומר, הציבור הצעיר, הבריא והפרודוקטיבי שהקורונה פוסחת דרכו בצורה סבירה ולא קטלנית, נתקל במנהיגות המגבילה את צעדיו, ומונעת ממנו לנהל שגרת חיים סבירה ולהחזיק את המשק מתפקד. מנגד, הציבור ה"רגיש" לקורונה נתקל בחומה אטומה של מנהיגות חסרת התחשבות המובילה אותו לחשיפה מתמדת לחממות קורונה (קניית מזון, מרפאות, בתי מרקחת ועוד). הגישה המומלצת היא לשנות את האסטרטגיה בארץ, **ולעבור ממלחמה סימטרית באויב אַסִימֶטְרִי, למלחמה אַסִימֶטְרִית באויב אַסִימֶטְרִי**.

יתר על כן, במהלך הגל הראשון בעיני המנהיגים "**מחיר החיים**" היה גבוה, ולכול חולה או נפטר היה שם וערך רב! לכן גם הציבור התגייס ונרתם להצלת-חיים. ברם תוך זמן קצר הבינו המדינאים שיש להוריד באופן דרמטי את רף מחיר החיים, כיוון שהמחיר הכלכלי כנראה דרמטי יותר. הבעיה היא שהמדינאים נמנעו מלשתף את הציבור בשיקוליהם – לא באופן גלוי ולא באופן סמוי. אך הציבור אינו טיפש! הציבור מבין בתת המודע שלו שמחיר החיים בעיני המנהיגים ירד, אך הוא אינו מפרש את מניעיהם בצורה נכונה. המסקנה של הציבור היא הפוכה מהרצוי. הציבור מבין שאם המנהיגים הפחיתו דרמטית את ערך החיים, אז כנראה המחלה לא ממש מסוכנת "לנו" כיוון שהיא פוגעת אך ורק ב"חולים" ובזקנים. על כן התוצאה היא "סירוב" פסיבי של חלקים גדולים מהציבור להיענות להגבלות. סירוב זה ילך ויתעצם תוך חיפוש דרכים לגיטימיות לחמוק מאכיפה ועונשים. אל כול אלו מצטרפת הדוגמה האישית והשלילית של **מדינאים וידוענים המפירים הנחיות בצורה פומבית, מתריסה ובוטה**.

לגבי מלחמה אַסִימֶטְרִית באויב אַסִימֶטְרִי ו"מחיר החיים" – ראה סקירות קודמות (בעברית ובאנגלית).

מיהו ה"ציבור"? הציבור בכול מדינה מורכב מ"ציבורים" רבים, וזה לא המקום להיכנס למגוון הרחב והמורכב של הציבורים בישראל ההטרורגנית. מה שחשוב הוא להבין את הקשר בין הציבור לבין מצבי חירום. רוב חוקי החירום והתקנות וכן תוכניות החירום הלאומיות אינם מתייחסים לאזרח כבעל אחריות. נהפוך הוא. האזרח מקבל את כותרת ה"קורבן" שעל המדינה להציל.

מקורבן למגיב: זה האסון העולמי הראשון שכול המנהיגים מבינים את חלקו האקטיבי של הפרט במענה לאסון. הפרט הפך מקורבן למגיב, מאזרח פסיבי לאזרח אקטיבי, ממטיל אחריות לנושא אחריות. (ראה מאמרים שפרסמתי בתחום – [Active Bystander](#)).

מנפגע לפוגע: הפרט באסון הנוכחי הוא בפועל מחולל האסון. המגיפה נובעת משיתוף פעולה הדוק בין הפרט לבין הווירוס. הפרט מהווה מארח, מוביל ומשווק של הווירוס. הווירוס אינו יכול להתפשט ולהדביק לבד. הוא זקוק לגופו של הפרט לעשות זאת. הווירוס מתפתח ומתרבה בתוך הגוף של הפרט, בהמשך הפרט מוביל אותו באופן סמוי ממקום למקום וזורע אותו לכול עבר. רק באמצעות ציבור המשתף פעולה עם הווירוס, הווירוס ינצח. הקרָבָן מְקָרָבָן.

הציבור הוא טרף קל: הן בעיני ווירוס הקורונה והן בעיני המנהיגים. הווירוס זקוק לגוף האדם כדי להתפשט ולפגוע באחרים. הפרט הוא טרף קל בעיני הווירוס, כיוון שלמזלו של הווירוס, אף אחד לא הסביר לציבור שללא גופו של הפרט – הווירוס משותק! ללא גוף האדם, אין לווירוס חממה להתרבות בה, אין לו מי שיוביל אותו ממקום למקום, ואין לו יכולת עצמית לזנק לדרכי הנשימה של עוברי אורח ולהפוך גם את גופם לכלי שרת, לעֶבֶד נְרָצָע העושה את דבר אדונו ווירוס הקורונה. בנוסף, הציבור הוא טרף קל גם בעיני המנהיגים, ובעיקר כשמציגים בפניו אויב גלובלי המאלץ את כולם להיענות להנחיות דרקוניות ולהצרת זכויות הפרט. קל מאוד להלך איימים על הציבור, ולגייס אותו סביב מנהיגות המעצימה אויב אמיתי או פיקטיבי. הציבור הוא טרף קל בכול הנוגע לאויבים, ומנהיגים רבים "מייצרים" אויבים פיקטיביים כדי לאחד את העם סביבם. הציבור הישראלי למוד הקרבות והאסונות יכול להיות טרף קל בעיני המנהיגים אך ורק לטווח קצר. להתייחס לציבור הישראלי כטרף קל בתחום ההסברה, האכיפה, ההנחיות, המוטיבציה ועוד – זו טעות אסטרטגית בלתי הפיכה. אם הפסדת את הציבור הישראלי – יהיה קשה מאוד להחזירו לתלם.

ריגול מדיני: בכול המדינות הפעילו בשלב מסוים, ובחלקן עדיין מפעילות את שירותי הביון הלאומיים והסודיים "כנגד" האזרח. ההצדקה האפידימיולוגית ברורה, ברם החשדנות של הציבור, הירידה באמון, וחיפוש הדרכים לרמות – הולכים וגוברים.

ניסיון מנצח: העיתונות נוטה לשבח מדינות רבות כגון טאיוואן ודרום קוריאה על תגובתן המהירה והיעילה למגיפה. רבים מביטים אפילו על סין בקנאה יתרה. המכנה המשותף והנסתר למדינות אלו הוא ניסיון העבר. מדינות אלו חוו בעבר מגיפות קשות שהפילו חללים רבים, ופגעו במרקם החברתי ובכלכלה. מדינות אלו הפנימו שהפרט נושא אחריות אישית וקריטית. גם שאר "הציבורים" בעולם יבינו ויהיו מנוסים במגפה הבאה – לא במגפה הזו.

חילופי האשמות: הציבור והמנהיגות בכול הרמות (ורטיקלית והוריזונטלית) מתקוטטים ומטילים רפש זה על זה. המנהיגים מכלילים ומאשימים את הציבור בחוסר משמעת ובתפקוד לקוי, והציבור מכליל ומאשים את המנהיגות בחוסר מנהיגות ובתפקוד לקוי. כפי שאמרתי בעבר, הקורונה הורגת אנשים, ומסכסכת בין השורדים.

מרכז מידע זמין: התקשורת בין המדינה לבין הציבור חייבת להיות דו-כיוונית. האזרח מופץ בהנחיות רבות ודינמיות, מבלי להקנות לו כלי נוח לקבלת מענה לשאלתו "הדחופה". הכלי העיקרי שהאזרח מכיר בו כתקשורת טובה עם הרשויות הוא מרכז המידע הטלפוני. קול אנושי הנותן לו תשובה מהירה ומרגיע את חששותיו. מדינות שבנו מרכז לאומי אחד ומאוחד לפניות הציבור עם זמינות של פחות מ-60 שניות, זוכות לשביעות רצון גבוהה, בעוד שמדינות שמרכז המידע הלאומי אינו זמין – הציבור מאוכזב ומתלונן בִּיתָר.

סטיגמה ומציאת "שעיר לעזאזל": מסתבר שבכול מדינה יש קהילות בהן ההתפשטות של המגיפה גבוהה יותר, ולרוב "באשמת" הקהילה. לציבור הרחב נוח להאשים את הקהילות הללו בהפצת המגפה, למרות שלרוב, עובדתית – זה לא נכון. אומנם שיעור ההדבקה בקרב קהילות אלו גבוה, אך הם אינם מדביקים את "הציבורים החיצוניים" או יוצרים עומס חריג על מערכות הבריאות. ברוב

המדינות בעולם בחרו כ"שעיר לעזאזל" בפליטים, במהגרים הלא חוקיים, בחסרי בית ובמיעוטים דתיים. רק לצורך העניין כדאי להדגיש שאם הקהילה היהודית בברוקלין ניו-יורק הייתה חווה את השְׁמִינְג שאנו עושים לקהילות החרדיות בישראל, סביר להניח שמנהיגינו היו מוחים ומכנים זאת אנטישמיות.

מחאה: ברוב מדינות העולם מוחים כנגד הרשויות. גם במדינות שהקורונה לא פגעה בהן קשה – כגון ניו זילנד ודרום קוריה – ניתן למצוא קבוצות המוחות כנגד "משהו". לרוב המשהו הזה הוא הגבלות שהוטלו על כול הציבור, מבלי להבין שהפגיעה לא חייבת להיות שוויונית. חלק מהציבור נפגע מאוד מההגבלות, בעוד שחלק אחר מרוויח ובתוך כול השאר.

הפיתוי לאנרכיה: במדינות בהן החולשה המנהיגותית מופגנת וברורה, מתעורר פיתוי ציבורי לאנרכיה. רבים טוענים שאם המנהיגים מפעילים עלינו אנרכיה, אנחנו נפעיל אנרכיה נגדם. כיוון שבעת המשבר הנוכחי קיימים ציבורים שונים עם מניעים מגוונים, קל מאוד למצוא מכנה משותף לכולם – שבאמצעותו ניתן יהיה להתאחד לצורך אנרכיה מוגבלת או מוגברת. מה שנראה בעבר כלא הגיוני בארצות מודרניות רבות, הופך לשיח ציבורי המתגלגל על לשון האזרחים בכיוונים שונים ועובר בהדרגה מהניסוח התיאורטי, להתנסחות המעשית.

קיצוניות: בעולם של אי וודאות לעיתים הקיצוניות מהווה פתרון אנושי חד וברור כדי להבדיל בין רע לטוב, בין מוסרי לחוטא, בין צודק לטועה ובין חבר לאויב. כשאתה קיצוני אינך מתלבט. אתה בעל עמדה. הופך אי וודאות לוודאות. אינך מובל אלא מוביל. הבעיה היא שלקיצוניות פנים רבות ואחת הפנים המדאיגות זה חדוות ההרס.

מחיר הפירגון: מסתבר שככל שהאזרחים מקבלים ומצייתים להגבלות שהמדינה מטילה, הממשלה נוטה להטיל מגבלות רבות ורחבות יותר. מנגד, ככול שהאזרחים מוחים יותר כנגד ההגבלות, הממשלה נוטה להסירן.

טרגדיה אתית: מנהיגי העולם נוקטים בצעדים קשים בעיקר כדי למנוע את הטרגדיה האתית של הרופאים שיאלצו לבחור את מי להציל ואת מי לא. דוגמה לכך היא הבחירה שחוו הרופאים באיטליה ובספרד. בעקבות הטרגדיה באיטליה, רופאי החירום בספרד פרסמו מסמך המעניק סדר עדיפויות ברור לאלו שתוחלת החיים שלהם ארוכה יותר, ובמילים אחרות – יש להציל את החזקים והבריאים, ולהותיר את החלשים והזקנים לנפשם. האומנם זו הדרך הראויה?

התגודדות: המושג הזה תפס עוצמה רק במעלה הדרך של ההתמודדות במגפת הקורונה. ההמלצה המוקדמת של ריחוק פיסי הייתה אומנם ברורה, אך הסבירות להדבקה נמוכה מאוד בחשיפה של אחד על אחד, בעוד שעולה דרמטית בהתגודדות המונים.

מנהיגות עצמית: כמעט כול מדינות העולם המודרניות מטיפות לציבור לנקוט באחריות ובמנהיגות עצמית - self-leadership. ברם ברוב אלו הסתבר שמנהיגות עצמית אינה פעילה כיוון שהציבור התעייף הן מהנהיגף והן מהמנהיגים.

תקשורת לקויה: מסתבר שזו סיבה מרכזית ל"הפרת הנחיות" על ידי הציבור. הציבור מגוון ומורכב מקהילות רבות ושונות השזורות זו בזו. נשים, גברים, נערות ונערים, מבוגרים וקשישים; אנשים עם מוגבלויות; אנאלפביתים; שפות, תרבויות ודתות שונות ועוד. המידע הזהה לכאורה חייב לעבור לכול קהילה בשפה, גישה, נימה, קריינות וטכנולוגיה שונים.

מילה על נתינה: לאזרח יש תחושה שהמדינה מכריחה, מקשה, אוכפת ולוקחת, בעוד שהוא אינו מקבל כלום מהמדינה. זו תחושה של רבים ברחבי העולם. מסתבר שמדינות רבות מעניקות "מתנות" אישיות לאזרח שעלותן הכלכלית שולית. לדוגמה, מסיכה עם דגל או לוגו לפי בחירה אחת לפרק זמן קבוע, כפפות ראויות למניעת הדבקות בחממות של קורונה (תחנות דלק, מרכזי מזון, מרפאות ועוד), וואוצ'רים לפיצה עם שליח, חיבור חינם לאינטרנט לקשישים ולמעוטי יכולת, מחברת מדבקות למניעת קורונה לילדים ועוד.

משטרה: מסתבר שרוב ארגוני השיטור בעולם סובלים מאותה צרה. הציבור אינו מחבב אותם, והשימוש בשוטרים כאוכפי תקנות, גרם לפופולריות המדורדרת שלהם להתדרדר עוד יותר. האמון הרעוע בין המשטרה לציבור נשבר, הקרע גדל והפופולריות הנפיצה התפוצצה. כתוצאה מכך, מנהלי

ארגוני שיטור בעולם נוטים כיום לדרוש מהשוטרים לגלות יד רכה לאזרח, ו"לעגל פינות". אומנם התנהלות ידידותית זו יכולה לעבוד באוסטרליה ובגרמניה, אך לא בהכרח בישראל, בריטניה, ארה"ב ומדינות אחרות. מתצפית שנערכה במחסומי המשטרה בארץ במהלך חגי תשרי מסתבר שהשוטרים והחיילים במחסומים מתעלמים מרוב כלי הרכב, ואת אלו שעוצרים – משחררים גם ללא טעון מוצדק.

קנסות כספיים: גובה הקנסות משתנה ממדינה למדינה. ראוי להדגיש שרבים אינם משלמים את הקנסות, ואז ניתן להביאם בצו לבית משפט ולקנס אותם בסכום בלתי מוגבל, אך נכון להיום מדינאים בודדים בעולם נקטו בשיטה זו. הקנסות ניתנים אך ורק לאלו מעל גיל 18. במדינות רבות נוהגים בכפל קנס כלומר, הקנס על הפרה ראשונה הוא לדוגמה 150 דולר, על הפרה שנייה הקנס מגיע ל-300 דולר וכך הלאה. באנגליה הגבילו את כפל הקנס לתקרה של 6,400 ליש"ט.

עונשים כלכליים על הפרת הוראות: העונשים ברוב המדינות מתבססים על הפרת הוראות בריאות הציבור. העונשים יכולים לכלול קנסות בערך של מאות ואלפי דולרים, צווי סגירה של פעילות עסקית, שלילת רישיון עסק, ועוד. לדוגמה, בארה"ב העונש המרתיע ביותר למסעדות וברים שהפרו את ההוראות הוא ביטול היתר למכירת משקאות אלכוהוליים.

עונש במעצר: אכיפה פלילית נדירה. אכיפה זו כוללת מעצר של העבריין, ואף פתיחת תיק פלילי.

האם איום בענישה עוזר? כן ולא. ברוב האזורים בעולם נעשו ניסיונות רבים לגייס את הציבור לקיים את ההנחיות באופן וולונטרי וללא צורך בנקיטת אמצעי ענישה. הניסיון מלמד שהאזרחים מותחים את הגבול ובודקים האם האיומים לענישה ממשיים או לא. באותם מקומות בהם המשיכו עם איומי הסרק להעניש ולא יישמו אותם, הציבור התיר רסן (כמו בסן פרנסיסקו, ספרד, אוסטרליה וישראל). באזורים בהם לוו האיומים בענישה הולכת ומתגברת ("אנחנו רציניים"), הציבור הפך לממושם יותר. בישראל המצב מעניין כיוון שהישראליות בנויה על מתיחת גבולות ופריצתם. אנו מתגאים בעובדה שאנו Startup Nation, ושהישראלים מוצאים פתרון לכול דבר. אם בסגר הראשון בחודש מרץ הציבור נרתם והתגייס, בסגר של חגי תשרי הציבור נרתם בעיקר לאלתר פתרונות מדוע הוא רשאי לא לציית להנחיות הסגר.

האם אכיפה היא התשובה? לא ברור. אך מה שוודאי הוא שאם המדינה מבטיחה לאכוף – עליה לאכוף. אל למדינה לזלזל באיומיה. איומי סרק גוררים תגובת מזלזלת מצד הציבור.

שיעור האי ציות גדל ויגדל עם הזמן: תופעה שכיחה בכול העולם ובדגש על המדינות החוות גל שני. בכול גל הציבור מתעייף יותר ומאבד עניין בשיתוף פעולה. במהלך הגל השני באוסטרליה, נאלצו הרשויות לסגור באופן הרמטי כ-10 מיליון תושבים למשך מספר שבועות, והסיבה המרכזית הייתה שהציבור אינו ממושם, ורק סגר מלא ימנע את הפצת המגפה.

מי נוטה לציית להוראות? שני המנבאים המובילים בעולם הם תחושות של "חובת ציות לשלטון" ו"מוסר אישי". אנשים החשים חובה לציית להוראות השלטונות, ואלו המאמינים שאסור להתעלם מההנחיות מסיבות מוסריות, מציינים יותר להנחיות. בנוסף, מבוגרים משני המינים, נשים בכול הגילאים, וצעירים עם מחלות רקע נוטים יותר לציית. מסתבר שמניע נוסף לציית להוראות הוא החשש להיתפס ולהיקנס. אך כול אלו הם ברמת ניבוי נמוכה יחסית לשני המנבאים העיקריים: "תחושות חובת ציות" ו"מוסר אישי".

השאלה היא כיצד ניתן לעורר את שני המנבאים העיקריים, את רמת המוסר האישי ואת תחושת המחויבות לציית להמלצות? לפי הסקירה שערכתי, ניתן לעשות זאת באמצעות בניית אמון (אך אם האמון התרסק – הוא לא יחזור), מסרים חיוביים (לא איומים!), הצגת האור שבקצה המנהרה (מתי זה יגמר?), הצגת נתונים מבוססים על מנגנוני ההדבקה, אקטיבציה של המחויבות החברתית והאחריות המוסרית לעצמך ולסביבה ועוד. ראוי לציין שהציבור הישראלי המחוספס ולמוד הקרבות יודע להירתם הרבה מעבר לעמים אחרים, אך יש לו "הפרעות קשב" ואם המסרים ממשיכים להעיק, ומאיימים עליו למרות התגייסותו, הוא מתעייף, מאבד עניין ומתעלם.

לגיטימציה לאי עטית מסיכה: מסתבר שרבים בעולם נוקטים באותם טריקים: החזקת כוס שתיה או סגירה ביד כדי להצדיק את הסיבה שהם אינם עוטים מסיכה.

מהי מידת הענות ההורים לשלוח את ילדיהם למוסד חינוכי? ההיענות תלויה מאוד באמון ברשויות ובמדיניות הפרקטית (המעשית). בעוד שהממשל קובע את המדיניות התיאורטית, המדיניות הפרקטית נקבעת על-ידי גורמי הקצה: רשויות מקומיות, ארגונים, מנהיגי קהילות, גורמי אכיפה מקומית, ואף על-ידי המשפחות עצמן. באותם מחוזות בעולם בהם המדיניות הפרקטית הייתה יעילה ומעוררת אמון, ההורים שלחו בשמחה אך בחשש את ילדיהם למוסד. במחוזות בהם המדיניות נותרה תיאורטית – וללא כול פרקטיקה, ההורים נמנעו מלשלוח ילדים למוסד. **מהי מדיניות פרקטית מנצחת?** מדיניות שאינה מאפשרת לילד להיכשל ולהדבק כגון: מסיכות עם לוגו של המוסד ובמימון המוסד, עמדות היגינית ידיים בכול צוואר בקבוק, הילד עטוף במשטח הגנה שקוף המוצב על שולחנו (בצורת האות ח'), קפסולות בעת ההפסקות (חלוקת שטח המשחקים של המוסד לתאים מוגדרים היטב), חיטוי המוסד בסוף יום הלימודים ועוד. ישנם מוסדות שאף הרחיקו לכת ועם כניסתו של הילד למוסד החינוכי, הוא עובר **במסלול "חוסן קורונה"** שבו עמדה לקבלת אישור הורים, עמדה ל"טיהור נעליים", עמדה ל"טיהור תיק בית הספר", עמדה לבדיקת חום גוף, עמדה להיגינית ידיים ועמדה לבדיקת תקינות המסכה. מדיניות פרקטית מובילה לאמון רב של ההורים, לאימוץ כללי הזהירות על ידי הילדים והנוער ולהפחתה דרמטית בהידבקות, תוך שמירה על רצף הלימודים, סוציאליזציה סבירה לתלמידים, מניעת אובדן פרמננטי של המוטיבציה ללמוד בכיתה ושביעות רצון של ההורים בתחום ניהול אורחות חייהם בתקופה מורכבת זו.

שימוש בתחבורה ציבורית: מדינות רבות בעולם לרבות ישראל כשלו בתחום התחבורה הציבורית כבר מתחילת המגפה. לצערנו ישראל עדיין נכשלת בעוד שברוב המדינות שבדקתי – הטעות תוקנה. קיים קונפליקט מובנה בין הנחיות המחוקק לבין המצב הכלכלי של חברות ההסעה. בעוד שחברות ההסעה הציבורית דואגות בעידן הנוכחי לצמצום הפסדים, המדינה קובעת כללים לצמצום המגיפה המחריפים את הפסדים. רכב ההסעות שאינו מלא בנוסעים מוביל להפסדים לחברות ההסעה הציבורית. לכן, חברות רבות בעולם צמצמו באופן דרמטי את היקף התחבורה הציבורית – הן את מספר הקווים והן את תדירות האיסוף בקו. התוצאה שהתקבלה היא נוסעים רבים המצטופפים בכול אוטובוס. מבחינה כלכלית זה טוב, אך מבחינה אפידמיולוגית – רע. האם ניתן לאכוף על חברות ההסעה להפסיד כסף מסיבות אידאולוגיות? לא ולא. מי שצריך לדאוג למצב הכלכלי של חברות אלו זו המדינה, וכך חברות ההסעה יגבירו את השירותים לציבור מבלי להוביל להפסדים. במקביל יש לזכור שמי שמשתמש בתחבורה ציבורית הם בעיקר אלו שאין להם רכב פרטי או כסף למוניות פרטיות. או במילים אחרות – רוב המשתמשים בתחבורה ציבורית הם העשירונים התחתונים שגם כך חשופים יותר למכת הקורונה מסיבות דמוגרפיות ואחרות.

תרבות: מסתבר שרוב המדינות אינן משקיעות בתרבות כלל או שהן משקיעות באופן אֶנְדוֹוְטְלִי. גם כאן מדובר במאזן האימה שבין עלות כלכלית לבין עלות אפידמיולוגית. לבעלי אולמות פרטיים לא כדאי להפעיל את האולם במידה ותפוסתו תהא פחות מ-60%. מאידך, ההנחיות האפידמיולוגיות מאלצות אותם להגביל את התפוסה לכדי 30%, אילוץ שיוביל להפסדים. לכן בעל האולם מעדיף לא להפסיד והתרבות במדינה דוֹמָמָת וּמְדַמָּת. מאידך, רשויות רבות נקטו ביוזמה והשקיעו הון עתק לבניית מחיצות וקפסולות בתוך האולם הציבורי. ברם החיסרון הוא שמי שיכול לאפשר לעצמו לרכוש כרטיס בעלות כה גבוהה (הן בשל ביקוש גבוה והיצע נמוך, והן בשל הצורך לכסות על ההוצאות) – הם העשירים. וכידוע, **הקורונה היא אויב אסימטרי הפוגע בעיקר בחלשים.**